

Βιβλιοθήκη Γ. Δ. Καυσιγέρου - Καίεας
Διδ-δυσ-εξ ἀρχαιογραφίας, 205 Πηλ. α.
Αρχ-ογ, 2287. 7-1949
B.

Γρηγόριος Πακουριανός
Καίεας

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΚΟΥΡΙΑΝΟΥ
ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΝ ¹⁾

Τὸ 1904 ἐξέδωκεν ὁ Louis Petit, ὡς παράρτημα τοῦ 11ου τόμου τῶν «Βυζαντινῶν Χρονικῶν» Πιερουπόλεως, τὸ τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου «Πετριτζιωτίσσης» (τοῦ σημερινοῦ Μπασκόβου) παρὰ τὸν Στενίμαχον τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας ²⁾. Ἡ μονὴ αὕτη ιδρύθη τὸ 1083 ὑπὸ τοῦ Ἰβήρου στρατηγοῦ Γρηγορίου Πακουριάνου, ἐμπίστου φίλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ὡς ἱβηρικῇ, ἀλλ' ἔπειτα ἔγινεν ἑλληνικῇ, διατηρεῖται δὲ μέχρι σήμερον ὡς βουλγαρικῇ πλέον.

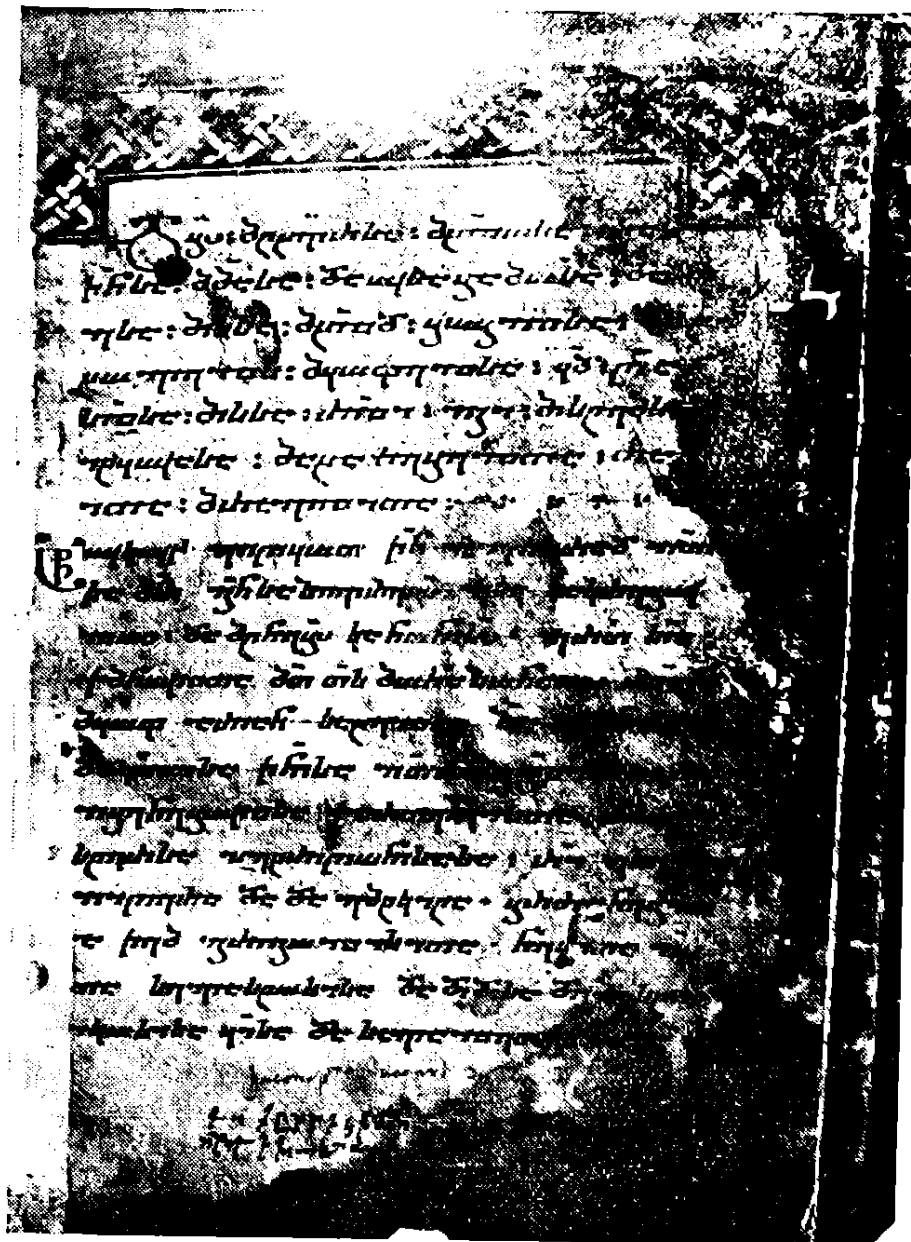
Ὁ L. Petit ἐξέδωκε κατὰ πρῶτόν τὸ ἀνωτέρω τυπικὸν ἐκ χειρογράφου τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἀφοῦ ματαίως ἀνεζήτησε τὸ πρωτόγραφον. Τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ οὐδὲ ὁ Γεώργιος Μουσαῖος, ὅστις τὸ 1888 ἐδημοσίευσεν παράφρασιν νεοελληνικὴν γενομένην τὸ 1782 καὶ ὑπάρχουσαν τότε εἰς τὴν μονήν. Ποῦ ὑπάρχει μέχρι τῆς στιγμῆς τὸ πρωτότυπον, ἂν πράγματι ὑπάρχῃ, δὲν γνωρίζομεν. Ἐν τῷ μεταξὺ εὗρέθη ἄλλο ἀντίγραφον τοῦ τυπικοῦ, ἐκεῖ ὅπου δὲν θὰ ἐπερίμενέ τις, εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Κοραῆ τῆς Χίου, ἣ ὁποία τὸ ἠγόρασε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Πῶς ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον τὸ ἀντίτυπον τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου, δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη νὰ ἐξακριβώσω. Δὲν εἶναι δὲ μόνον τὸ χειρόγραφον τοῦ ἑλληνικοῦ τυπικοῦ, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένον καὶ ἱβηρικὸν (γεωργιανὸν), ἀντίγραφον βεβαίως. Καὶ αὕτη προσέτι ἡ πρώτη ἑλληνικὴ παράφρασις ἡ γενομένη τὸ 1782 εὗρίσκεται σήμερον ἐν Χίῳ. Ὑπῆρξε λοιπὸν ἀξιολογώτατον τὸ πρόσκτημα τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ, ἣ ὁποία καὶ ἄλλα κειμήλια πολύτιμα διαφυλάττει εὐλαβῶς.

Ὅμιλῶ συντόμως περὶ τῶν ἀντιγράφων τούτων. Ὅτι πρόκειται περὶ ἀντιγράφου τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦλάχιστον τυπικοῦ τοῦ 1083 θὰ φανῇ

1) Ἡ μελέτη αὕτη ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1938.

2) Ἡ ἔκδοσις φέρει τὸν τίτλον: Τυπικὸν de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétritzos (Batskovo) en Bulgarie. Texte original publié par le R. P. Louis Petit. St. Petersbourg 1904.

τῆς μονῆς ταύτης Γρηγορίου τοῦ μεγάλου δομεστίκου τῆς Δύσεως μετὰ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Ἀπασίου, ἥτις βεβαίως τοὺς μονάζοντας ἄγει εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον, ὅπηνίκα τὰ τετυπωμένα καὶ κατεστρωμένα ἐν τῇδε τῇ ἱερᾷ βίβλῳ παρὰ τῶν ἀζύγων φυλάττωνται <ἄσφα; ¹> λῶς· πάντα γὰρ εὐφυῶς, θείως, εὐσεβῶς, <ἔπω ¹; > φελῶς συντέθειταί τε καὶ ἐντέτακται : αψνε' Σεπτεμ < . . . ; >.

Ἡ πρώτη σελὶς τοῦ ἰβηρικοῦ ἀντιγράφου

Διονύσιος ἱεροδ(ιάκονος) καὶ διδ(άσκαλος) τῆς ἐν Φιλιππουπόλει ἐλληνικῆς Σχολῆς».

Τὸ σημείωμα δεικνύει ὅτι μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους αψνε' (1755) τὸ ἀντίγραφον Χίου εὑρίσκετο εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μπασκόβου.

Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 1598 ἀντιγράφου τῆς Χίου εἶναι συνδεδε-

1) Τὰ συμπληρούμενα ἐντὸς ἀγκυλῶν εἶναι ἐφθαρμένα ἐν τῷ κειμένῳ.

Κρητα πατριαρχεύσας ὁ ἀπὸ Πελοποννήσου, ἦλθον δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις χάριν βοηθείας τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐπὶ σουλτὰν Μεημέτ, υἱοῦ Ἡμπραχήμ. Εἴ τις δὲ τὸ παρὸν βιβλίον ἀποξενώσει τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης, ἀφωρισμένος εἶη παρὰ Θεοῦ καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ὑπόδικος τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι. Ὑπέγραψα δὲ ἐμαυτὸν ἰβηριστί, ὅτι καὶ ἡ μονὴ Ἰβήρων.»

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ αὐτὸς Δοσίθεος ἔγραψε παρόμοιον σημείωμα καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ φ. 71 : «Δοσίθεος ἐλέω Θεοῦ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐνταῦθα ἀφιχθεὶς ἀποφαινομαι ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἴ τις, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, τὰ βιβλία ταῦτα τὰ τυπικὰ τῆς μονῆς ἀποξενώσει, ἀπεντεῦθεν νὰ εἶναι ἀσυγχώρητος καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἀναθεματισμένος (;) 1669 Ὀκτ. 15».

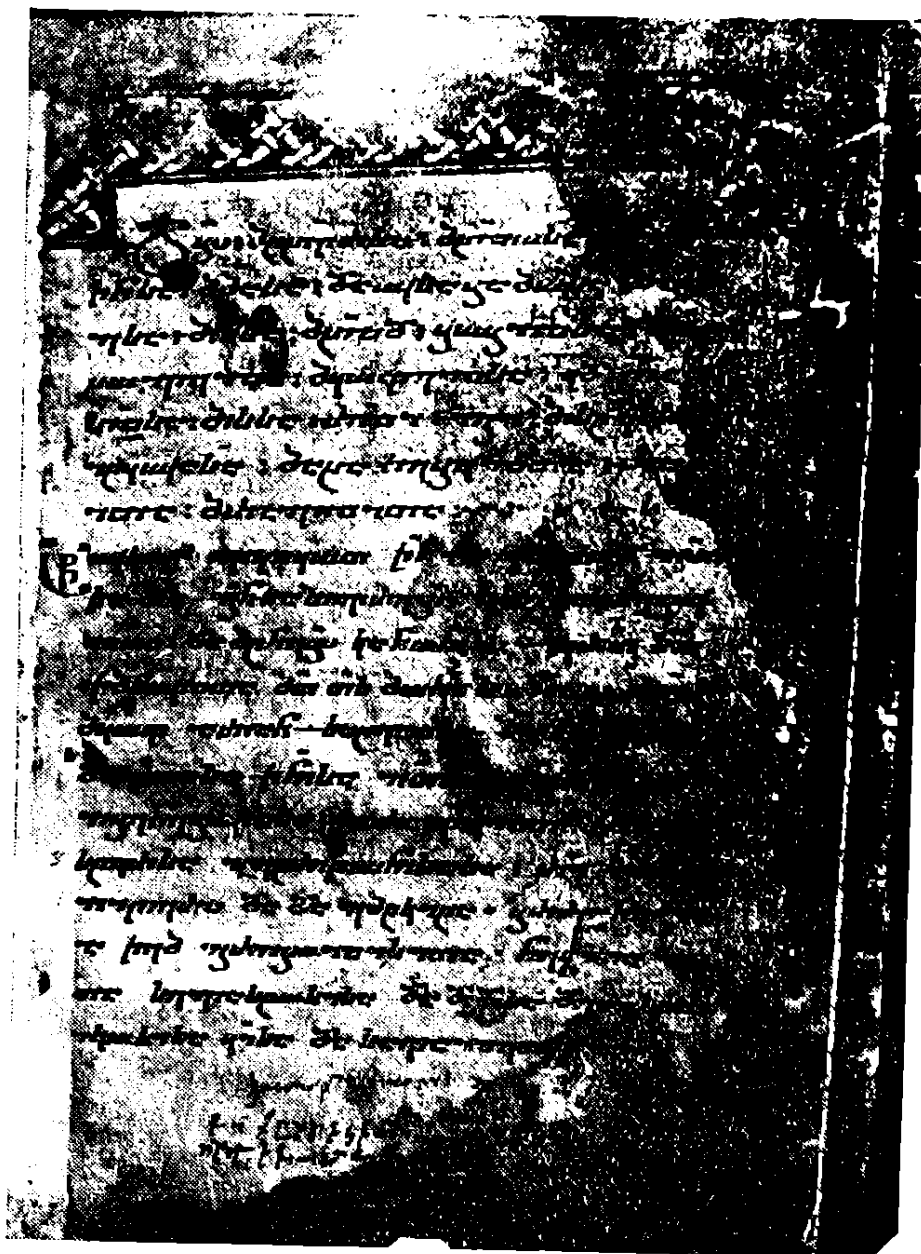
Τὸ σημείωμα ὑπέγραψεν ὁ Δοσίθεος ἐπίσης ἰβηριστί. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο σημείωμα ἰβηρικὸν εἰς τὸ ἐν Χίῳ χειρόγραφον, ἴσως τοῦ Δοσιθέου ἐπίσης. Πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Δοσίθεος, ἀφοῦ ἐσημείωσε τὰ ἀνωτέρω εἰς τὰ δύο μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἀντίγραφα τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου, θὰ ὑπέγραψεν ἀπειλὴν ἀναθέματος καὶ εἰς ἄλλα τυχὸν ὑπάρχοντα τότε ἀντίγραφα ἢ καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον.

Εἰς τὴν ἔκδοσιν Petit (σ. XXVI) ὑπάρχει καὶ σημείωμα τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Νοταῤῥᾶ, ἀνεψιοῦ τοῦ Δοσιθέου ὑπὸ χρονολογίαν 13 Ἀπριλίου 1720, δι' οὗ ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἀναθέματος κατὰ τοῦ μέλλοντος νὰ ἀποξενώσῃ τὴν χειρόγραφον βίβλον, «**ἧς τινο· καὶ τὸ ἴσον μεταγραφὲν ἔλαβον σὺν ἐμοί**». Τὸ ἀντίγραφον, ἐφ' οὗ ἔγραψε ταῦτα ὁ Χρυσάνθος, εὗρίσκεται σήμερον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου, ὥστε ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἀναθέματος δὲν ἠμπόδισε τὴν φυγάδυσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ ποῦ εὗρίσκεται τὸ ἄλλο ἀντίγραφον τὸ ὁποῖον ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Χρυσάνθος; Καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς Χίου φέρει εἰς τὸ περιθώριον τοῦ σημειώματος τοῦ Δοσιθέου (φ. 71) τὰ ἑξῆς : «Ὁ Ἱεροσολύμων ἐλέω Θεοῦ πατριάρχης Χρυσάνθος συναποφαινόμεθα 1720 μηνὶ Ἀπριλίῳ ζ'». Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι τὸ ἀντίγραφον ποῦ ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ὁ Χρυσάνθος καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι καὶ ἄλλα ἀντίγραφα τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου θὰ εὗρεθούν, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 1598 ἀντίγραφον τῆς Χίου φέρει καὶ ἄλλο ἀξιόλογον σημείωμα εἰς παράφυλλον ἐν τέλει :

«Ἐλθὼν ἐνταῦθα χάριν προσκυνήσεως τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσεως, ἧς ἡ ἁγιωτάτη εἰκὼν βρῦει θαυμάσια ἄπειρα, ἀνέγνω τὸ παρὸν τυπικὸν τῆς ἁγιωτάτης μονῆς ταύτης, ὅπερ συντέτακται καὶ ἐγένετο κατὰ μίμησιν τοῦ τύπου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε διατελοῦντος ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν Παναγίου, ἐθαύμασα τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν λοιπὴν θείαν καὶ ἱερὰν παραγγελίαν τοῦ ἀοιδήμου (!) κτήτορος

τῆς μονῆς ταύτης Γρηγορίου τοῦ μεγάλου δομεστίκου τῆς Δύσεως μετὰ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Ἀπασίου, ἥτις βεβαίως τοὺς μονάζοντας ἄγει εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον, ὅπηνίκα τὰ τετυπωμένα καὶ κατεστρωμένα ἐν τῇδε τῇ ἱερᾷ βίβλῳ παρὰ τῶν ἀζύγων φυλάττωνται <ἀσφα;¹> λῶς πάντα γὰρ εὐφυῶς, θείως, εὐσεβῶς, <ἐπω¹;> φελῶς συντέθειταί τε καὶ ἐντέτακται: αψνε' Σεπτεμ <. . . ;>.

Ἡ πρώτη σελὶς τοῦ ἱβηρικοῦ ἀντιγράφου

Διονύσιος ἱεροδ(ιᾱκονος) καὶ διδ(άσκαλος) τῆς ἐν Φιλιππουπόλει ἐλληνικῆς Σχολῆς».

Τὸ σημεῖωμα δεικνύει ὅτι μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους αψνε' (1755) τὸ ἀντίγραφον Χίου εὐρίσκετο εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μπατσκόβου.

Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 1598 ἀντιγράφου τῆς Χίου εἶναι συνδεδε-

1) Τὰ συμπληρούμενα ἐντὸς ἀγκυλῶν εἶναι ἐφθαρμένα ἐν τῷ κειμένῳ.

μένον καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χάρτου (βαμβυκίνου ἴσως) ἀπηρτισμένον καὶ **ιβηρικὸν** ἀντίγραφον τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου, τοῦ ὁποίου παρέχω ἐν φωτογραφίᾳ τὴν ἀρχήν. Ἐπίσης παρέχω ἐν φωτογραφίᾳ τὴν ἀρχήν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀντιγράφου τῆς Χίου (σ. 235). Δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχῃ ἄλλο ἰβηρικὸν ἀντίγραφον τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου, ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ χειρόγραφον εἶναι πολὺτιμον, ἥ δὲ ἀνάγνωσίς του θὰ διαφωτίσῃ ἐνδεχομένως καὶ ἀσαφῆ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου ἢ τῶν ἀντιγράφων αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ κδ' κεφάλαιον τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου (σ. 44 τῆς ἐκδόσεως Petit) οὗτος ἀπηγόρευσε τὴν κατάταξιν «Ρωμαίων» μοναχῶν εἰς τὴν μονὴν του «ἵνα μήπως βίαιοι ὄντες καὶ περίλογοι (;) καὶ πλεονέκται, ὑστέρημά τι καὶ βλάβην τῇ μονῇ προξενούσιν, ἢ ἀντιτασσόμενόν τινα τῷ τόπῳ καθιστῶσι, σπεύδοντα τούτου κατακυριεύειν ἢ τὴν ἡγουμενείαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι ἢ ἄλλην τινὰ κατὰ ἀπενκταίαν πρόφασιν ἰδιοποιήσασθαι τὴν μονήν, οἷά περ πολλάκις συμβεβηκότα εἶδομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φυλῇ ἐξ ἀπλότητος καὶ γνώμης ἐπεικουῦς· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, ἡμεῖς τούτοις τῇ πίστει ὡς **διδασκάλοις ἐπόμεθα** καὶ τοῖς ἐκείνων πειθόμεθα δόγμασι».

Καὶ ἄλλαχοῦ (κεφ. α' σ. 8, 11) ὁμιλεῖ ὁ Πακουριάνος περὶ «τοῦ τῶν Ἰβήρων γένους τοῦ ὁμοφωνοῦντός τε καὶ συστοιχοῦντος κατὰ πᾶσαν δογματικὴν παράδοσιν τῷ ὀρθοδοξοτάτῳ τῶν Ρωμαίων γένει». Ὁ σεβαστὸς ἐρευνητὴς κ. Μυρτίλος Ἀποστολίδης εἰς μελέτην του περὶ τῆς μονῆς¹⁾ ὑποπτέυει ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Πακουριάνου τὸ ἀπαγορευθὲν τὴν ἐγκατάστασιν Ἑλλήνων («Ρωμαίων») δὲν εἶναι γνήσιον. Τὸ ἀνωτέρω ἰβηρικὸν χειρόγραφον καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῶν πρωτοτύπων θὰ λύσουν ἀσφαλῶς τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω ὅτι ὁ Πακουριάνος ἠμπόδισε τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων μόνον διὰ νὰ μὴ πληθυνθῶσι καὶ ἀφαιρέσωσι τὴν μονὴν ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἰβήρων καὶ μάλιστα τῶν συγγενῶν του, τῶν ὁποίων τὴν προτίμησιν συνιστᾷ εἰς τὸ 25ον κεφάλαιον τοῦ τυπικοῦ. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν τοῦ Μπασκόβου μόνον εἰς πεντήκοντα διὰ νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε Ἰβηρες εἰς τὴν μονήν. Κατὰ τὰ ἄλλα ἐκδηλώνει τὴν ἀφοσίωσίν του ὁ Πακουριάνος, ὡς φαίνε-

Εἰς τὸ διηνεκὲς ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ Ἰβηρικὴ μονὴ τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἰβηρίαν καὶ δι' αὐτὸ ἐγένεν ἔπειτα ἑλληνική, τελευταῖον ¹⁾ δὲ μόνον καὶ βουλγαρική.

Ἀλλ' εἰς τὴν Χίον ὑπάρχει πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀντιγράφων, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἰβηρικοῦ, τοῦ ὑπ' ἀρ. 1598 χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 1599 χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν νεοελληνικὴν παράφρασιν, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκε τὸ 1888 ὁ Γεώργιος Μουσαῖος. Παρέχω φωτογραφικὴν εἰκόνα τῆς πρώτης σελίδος τῆς παραφράσεως ταύτης. Ἡ παράφρασις εἶναι βεβαίως ἡ πρωτόγραφος, εἶναι αὐτὴ, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὁ Βλ. Σκορδέλης ἀνέγνωσε τοὺς δημοσιευθέντας ὑπ' αὐτοῦ στίχους εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας (τ. 3 σ. 356):

Πατέρες ὀσιώτατοι τοῦδε μοναστηρίου

Τοὺς στίχους τούτους ὑπογράφει ὁ Φιλιππουπόλεως Παῖσιος εὐχέτης ὑμῶν 1819 Ἰουνίου κη', «συνεύχεται» δὲ ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος 1825 Ἰουνίου α'.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ χειρόγραφον ποὺ εἶδεν ὁ Σκορδέλης, εὐρίσκεται σήμερον εἰς Χίον ὑπ' ἀρ. 1599. Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἐγὼ ἀναγινώσκω ὅτι τὸ τυπικὸν τοῦ Πακουριάνου «μετεφράσθη εἰς τὴν ἀπλὴν ἑλληνικὴν ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1792 ἰνδικτ. ι'», ἐνῷ παρὰ Μουσαίῳ φαίνεται ὅτι μετεφράσθη 1782!

Τρία λοιπὸν χειρόγραφα τῆς μονῆς Μπασκόβου εὐρίσκονται εἰς τὴν Χίον. Λεπτομερέστερον θὰ ὁμιλήσω μόνον περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1598 ἀντιγράφου τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου.

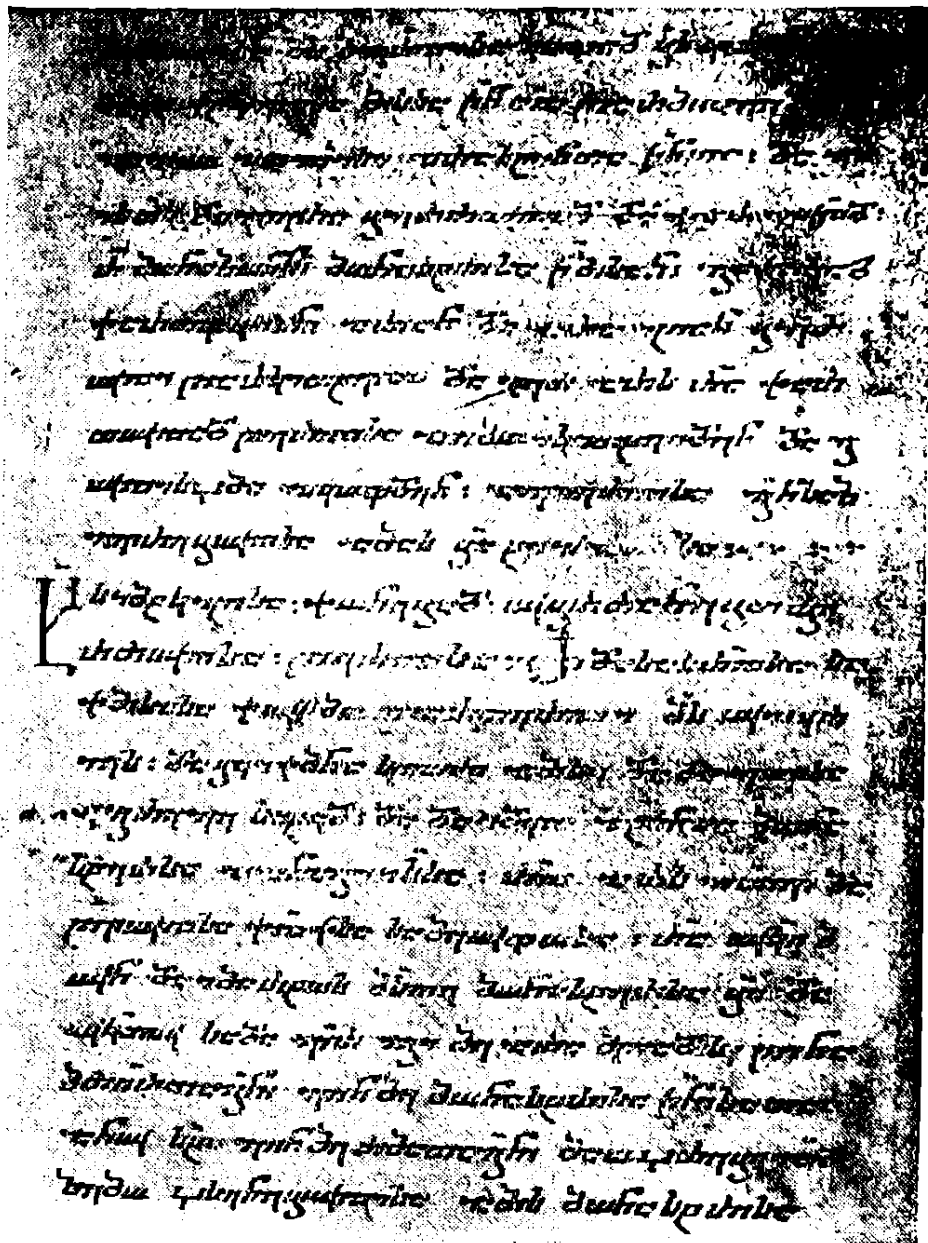
Ἀντίγραφον τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πακουριάνου.

Ὅτι τὸ ὑπ' ἀρ. 1598 χειρόγραφον τῆς Χίου δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἀντίγραφον, εἶναι σαφές. Τὸ πρωτότυπον ἦτο πιθανῶς γεγραμμένον ἐπὶ μεμβράνης, εἶχε τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ἱδρυτοῦ Γρηγορίου Πακουριάνου καὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Εὐθυμίου, δὲν εἶχε τὰ χονδροειδῆ λάθη τῶν σημερινῶν ἀντιγράφων κλπ. Τὸ ἐν Χίῳ χειρόγραφον εἶναι πάντως ἀντίγραφον. Ποία ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ L. Petit; Οὐδέτερον εἶναι ἀντίγραφον τοῦ ἑτέρου. Καὶ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ τὸ ἐν Χίῳ χειρόγραφον εἶναι ἀντίγραφα τοῦ αὐτοῦ πρωτοτύπου.

Τὸ πρωτότυπον τυπικὸν ἀναφέρεται ὑπὸ σημειώματος τοῦ χειρογράφου Χίου. Ἐν φ. 83 ὑπάρχει εἰς τὸ περιθώριον παραπεμπτικὸν σημεῖον

1) Περὶ τῆς καταχῆς τῆς μονῆς τοῦ Μπασκόβου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων γράφει ὁ Μ. Ἀποστολίδης εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας ἐργασίας αὐτοῦ.

ἐν σχήματι Η μὲ τὴν σημειώσιν : « Ἐντεῦθεν καὶ ἔμπροσθεν ἔνθα αὐθις τὸ παρὸν κεῖται σημεῖον ἥτοι ἄχρι τῶν ὀκτὼ φύλλων, ἀνόμοιον τῷ πρωτοτύπῳ, δηλαδή οὐκ ἔστι κατὰ τὸ ὕφος τοῦ αὐθεντικοῦ αὐτοῦ πρωτοτύπου ». Δυστυχῶς ὁ σημειώσας τὰ ἀνωτέρω δὲν μᾶς ἀναφέρει λεπτομερείας. Ποῖος οὗτος ; Ἡ χεὶρ (καὶ μελάνη) τοῦ σημειώματος εἶναι ἡ γράψασα ἐν φ. 106 (κεφ. ι') εἰς τὸ περιθώριον τὰ ἑξῆς : « † Ἡ πανήγυρις ταύ-

Σελὶς τοῦ ἱβηρικοῦ ἀντιγράφου

της τῆς ἱερᾶς μονῆς διΟρίσθην παρ' ἐμοῦ Γρηγορίου τοῦ καὶ κτήτορος γενέσθαι ἐν τῇ λαμπροφόρῳ ἡμέρᾳ τῆς ἀγίας (τοῦ) Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡμέρᾳ οἱ ἀδελφοὶ λαμβανέτωσαν τὰ διορισθέντα νομίσματα, ὁ μὲν καθηγούμενος τριάκοντα ἕξ, οἱ δὲ <πρεσβύτεροι καὶ> ¹) ἐπίτροποι ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐκκλησιαάρχου καὶ σκευοφύλακος καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἐκκρίτων

τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ δέκα, ὁ καθεὶς νομίσματα κ' καὶ ἡ β' τάξις ἀνδρ<ες> πέντε καὶ ι' ὁ καθεὶς νομίσματα ιε', ἡ τρίτη τάξις ἀπὸ νομίσματα δέκα» ζολστ' (=1628).

Τὸ 1628 λοιπὸν ἐγράφη καὶ ἡ ἀνωτέρω σημείωσις ἡ ὁμιλοῦσα περὶ «αὐθεντικοῦ πρωτοτύπου». Ἀλλὰ τίς ὁ Γρηγόριος ὁ κτήτωρ; Ὁχι βεβαίως ὁ Πακουριάνος. Ἠρόκειται περὶ ἄλλου Γρηγορίου, ὅστις ὀνομάζει ἑαυτὸν κτήτορα, τροποποιεῖ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως (ἡ ὁποία κατὰ τὸ κεφ. ια' ἦτο ἡ 15 Αὐγούστου) τῆς μονῆς καὶ ὁμιλεῖ περὶ «αὐθεντικοῦ πρωτοτύπου» χειρογράφου. Εἶναι ζήτημα ἂν πρέπει νὰ πιστευθῇ.

Μερικαὶ γραφαὶ ὑποδεικνύουν τὸ αὐτὸ πρότυπον (Vorlage) τῶν ἀντιγράφων Βουκουρεστίου καὶ Χίου. Οὕτω π.χ. τὸ ἐν σελ. 29,7 τῆς ἐκδόσεως Petit «ἀλλήλως περιδόμεναι» ἀναγινώσκεται εἰς τὸ χειρόγραφον τῆς Χίου ὁρθῶς «ἀλλήλαις ἐπερειδόμεναι». Τὸ βραχυγραφικὸν δηλ. σημεῖον s τοῦ προτύπου ἀνεγνώσθη καὶ ἠδύνατο νὰ ἀναγνωσθῇ —ως (ἀλλήλως), ὑπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου —αις (ἀλλήλαις). Ὁμοίως ἐν σελ. 43,25 τὸ αὐτὸ βραχυγραφικὸν σημεῖον ἀνελύθη εἰς μὲν τὸ χειρόγραφον Βουκουρεστίου διὰ τοῦ —αῖς εἰς τὴν λ. λιταῖς, εἰς δὲ τὸ χειρόγρ. Χίου διὰ τοῦ —ῶς (λιτῶς). Καὶ εἰς τὰ δύο ἀντίγραφα (τοῦ Βουκουρεστίου δηλ. καὶ Χίου) λείπουν ὀλίγαι γραμμαὶ (σ. 21, 10 καὶ 31, 18 καὶ 52,5 τῆς ἐκδ. Petit), τὰς ὁποίας ὁ Petit ἀνεπλήρωσεν ἀπὸ τὴν παράφρασιν Μουσαίου. Ἐκ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν ἐξαίρω τρεῖς ἀκριβεστέρας γραφὰς τοῦ ἀντιγράφου Χίου: Τὸ ἐν σελ. 32,6 τῆς ἐκδόσεως Petit «ἤκει μὲν οὖν» (!) γράφεται εἰς τὸ ἀντίγραφον Χίου ὁρθῶς «οἴκοι μένειν», τὸ δὲ ἐν σελ. 53,3 «καὶ ὑπτριον» (!) ἀναγινώσκεται ἐν Χίῳ «καμπτρίον», τὸ δὲ ἐν σελ. 14,15 «Ποσνάκους» ἀναγινώσκεται ὁρθῶς ἐν Χίῳ «Πατζινάκους».

Κατὰ τὰ λοιπὰ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ἀντίγραφον Χίου εἶναι πάντοτε ὁρθότερον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἔχει καὶ τοῦτο δεινὰ λάθη. Παρέχω κατωτέρω τὰς διαφορὰς τοῦ ἀντιγράφου Χίου, τὸ ὅποιον εἶναι πλήρες καὶ εἰς δύο σημεῖα, ὅπου τὸ χειρόγραφον Βουκουρεστίου ἔχει κενά.

Διαφοραὶ τοῦ χειρογράφου 1598 τῆς Βιβλιοθήκης Χίου πρὸς τὴν ἐκδοσιν Petit

ΕΚΔΟΣΙΣ PETIT

- σ. 1, 8 τῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ δυνάμεως, <εἰς ἣν>
σ. 2, 2 παμφανεστάτης φυλῆς
σ. 2, 8 μεγίστου Ἀπασίου
σ. 2, 12 Νέας Ρώμης
σ. 2, 14 πολίτευμα
σ. 2, 27 μονῇ
σ. 2, 33 ταμειουλκουμένων
σ. 3, 2 προπορευέσθω

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΧΙΟΥ

- τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δυνάμιν (!)
εἰς ἣν
παμφανεστάτης φυλῆς
μαγίστρου Ἀπασίου
καὶ Νέας Ρώμης
τὸ πολίτευμα
ἀγία μονῇ
τιμιουλκουμένων
πορευέσθω

σ. 4, 12 λειτουργεῖν καὶ μνημονεύειν	λειτουργεῖν ἢ πόσας καὶ ποίας ἡμέρας καθ' ἐκάστην ἐβδομάδα λειτουργεῖν καὶ μνημονεύειν
σ. 7, 17 αὕτη τῶν Ἰβήρων	τῶν Ἰβήρων αὕτη
σ. 7, 29 ἐκείνην ἀγίαν	ἀγίην ἐκείνην
σ. 8, 7 ἐκ νεότητός μου	ἐξ ἀρχῆς νεότητός μου
σ. 8, 12 τῷ ὀρθοδοξοτάτῳ τῶν Ρω- μαίων γένει	τῷ ὀρθοδοξοτάτῳ καὶ ἐνθεωτάτῳ τῶν Ρωμαίων γένει
σ. 8, 20 γήρως	γήρους
σ. 8, 33 ἐν γεννητοῖς	ἐκ γεννητῆς
σ. 9, 4 ἐπὶ τῷ αὐτῷ	ἐπὶ τὸ αὐτὸ
σ. 9, 4 εἰς δόξαν καὶ τιμὴν	εἰς τιμὴν καὶ δόξαν
σ. 9, 28	Ἐκτὸς σελ. 9, 28: χρημάτων μέχρι μελ. 10, 25: γενόμενον λείπει ἐν φύλλον εἰς τὸ χειρό- γραφον
σ. 10, 26 Βάνιστα	Βάνισκα
σ. 10, 27 δέ	τε
σ. 11, 9 καὶ τοπίων	τοπίων
σ. 11, 13 τοπία	τόπια
σ. 11, 29 ἄλλοις οἷς	ἄλλοις πολλοῖς οἷς
σ. 12, 2 κτισμάτων	κτημάτων
σ. 12, 5 ἔνθα ἐνθάπτεται	ἐνθα ἀεὶ θάπτεται
σ. 12, 6 θεοῦ ὁδηγοῦντός μου	θεοῦ ὁδηγοῦντός με
σ. 12, 15 ὑποτυπώσαντες	τυπώσαντες
σ. 12, 33 Γελαύνωνος	Γλαύνωνος
σ. 12, 35 κάστρου τε καὶ χωρίου	κάστρου καὶ τοῦ χωρίου
σ. 13, 7 ἐγεγόνει	γένετο
σ. 13, 9 διανεμηθῆναι	διανεμηθεῖσθαι (!)
σ. 13, 17 πάντων τῶν κτημάτων	πάντων τε τῶν κτημάτων
σ. 13, 19 κακείνου	ἐκείνου
σ. 13, 19 ποθεινότερον	ποθεινότατον
σ. 13, 25 οὐδὲν ἐκ τῶν ἐκείνων πραγ- μάτων	οὐδὲ ἐκ τῶν ἐκείνου πραγμάτων
σ. 13, 26 δὴ	τίποτε
σ. 14, 5 κατεσκευάσθησαν	δὲ κατεσκευάσθη
σ. 14, 10 ἀνεδιδύσκετο	ἐνεδιδύσκετο
σ. 14, 15 Ποσνάκους	Πατρινάκους
σ. 14, 25 ἐμφορούσας	ἐμφερούσας
σ. 15, 1 ἀσυλῶτους	ἀσυζητήτους
σ. 16, 16 βαθύτατον γήρας	γῆρας βαθύτατον
σ. 16, 19 διακόνους	διακόνους
σ. 16, 25 ἐκ τῶν διακονητῶν ἢ	εἰ ἐκ τῶν διακονητῶν ἢ,
σ. 16, 28 ἀβούλητος ἐξ ἀνάγκης γενο- μένη	ἀβούλητος βούλησις ἐξ ἀνάγκης γενο- μένη
σ. 17, 22 δουλῶσαι	δολῶσαι
σ. 17, 33 εὐθύς	εὐθὺς

σ. 18, 10 ἀπροσωπόληπτος	ἀπροσωπόληπτος
σ. 18, 13 οὕτω	οὕτως
σ. 18, 11 εὐπάθειαν	εὐπείθειαν
σ. 18, 20 φθάσαι	φθάσει
σ. 18, 22 γνησιωτέρων	γνωστικωτέρων
σ. 18, 31 διοικεῖν τε καὶ οἰκονομεῖν	καὶ οἰκονομεῖν
σ. 19, 16 τούτων ἀκόπως	τούτων ἀπάντων ἀκόπως

(φ. 95 α-β) σελ. 19, 19 ἐκδ. Petit (κεφ. Ε' περὶ τὸ τέλος): πορεύονται καὶ εὐχάριστοι ἔσονται ἐν πάσῃ ζωῇ αὐτῶν, καὶ οὕτως εὐχαριστεῖτωσαν τῷ τῶν ὅλων σωτῇρι ὅτι οὐχ ἔνεκεν τοῦτό που ζητεῖν εὐφορόν τε καὶ κάλλιστον περιερχόμενοι ἐκοπίασαν· ἀλλ' ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ταλαιπωρίαν ὑπέστημεν ἄνω καὶ κάτω τρέχοντες καὶ πάντα τόπον τὸν ἐν τοῖς κτήμασιν ἡμῶν περιερχόμενοι καὶ τούτους ἅπαντας ἐξετάζοντας καὶ ζητοῦντες ἀναπαυτήριον τῶν ἀδελφῶν εἰς κατοίκησιν τούτου εὐαρμοστότερον ἢ ἐπιτηδείότερον, εὐρήκαμεν οὐδαμῶς· ἡ θεία οὖν πρόνοια συνεργοῦσα ἡμῖν τοιούτων ἀγαθῶν, ἄρδην ἡμᾶς ἠξίωσε πρῶτον μὲν τοῦ τοιούτου τεύξασθαι καταγωγίον τερπνίστου (!) τε καὶ καλοῦ καὶ κατὰ πάντα ἡδίστου, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἐπιτηδείοις διαψιλεστάτου καὶ τὰ χρειώδη πάντα ἅμα συγκεκραμένου καὶ κατακαιρὸν ἐκάστου τὴν χρῆσιν ἐτοίμως παρεχομένου, | φημί δὴ τῶν ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν εὐκαίρως τὴν χρῆσιν διαπορθμεύοντος καὶ ἵνα θαρρύντως λέγω τῷ θείῳ παραδείσῳ ἐκείνῳ ἀφωμοιωμένου, ἐν ᾧ ἡ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ὑπῆρχε τρυφερωτάτη ζωὴ εὐθιγνουμένη τε καὶ ἀταλαιπώρητος καὶ τῆς ἐν τούτῳ ἀμεριμνίας, καθ' ἣν ἐβιώτευσον· μάλιστα δὲ ὅταν ἀποβλέψηται τις εἰς τὴν ὡραιότητα τοῦ περικλείστου τούτου καὶ ἀμφιβοήτου ναοῦ καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν κόσμου καὶ τῶν ὑφασμάτων καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἡδύπνοον εὐωδίαν καὶ τέρψιν τῆς πνευματικῆς χάριτος καὶ τὴν ἡδυφω<νοτ>άτην τῆς ἀσματικῆς μουσουργίας τὸ εὐρυθμον μέλος· καὶ τὰς ψυχωφελεῖς παραδόσεις τὰς ποδηγούσας διὰ τῆς βασιλικωτάτης ὁδοῦ καὶ τὴν πορείαν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ἄλυπον καὶ αἰωνίαν ζωὴν καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων παντοίων καλῶν τὴν ποικιλίαν τε καὶ τὸ ἔκ | κριτον, δι' ὧν οἱ ἐν τῷ πανδήμῳ θεάτρῳ ἐκ δεξιῶν τυχόντες τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ τῶν μενόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν τεκμαίρωνται τὴν ἀπόλαυσιν· τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων καὶ οὕτως ἀμόχθων ἀπάντων τῶν καλῶν ἐν κατασχέσει γεγονότων ἡμῶν, πῶς οὐχὶ οὕτως ἀλύπως τε καὶ ἀταράχως βιώσητε καὶ ἀπλουστάτη γνώμη τῇ γλυκυτάτῃ πνοῇ τῶν λεπτοτάτων αὐρῶν τὸ βιωτικὸν πολύκλυστον διαπλεύσετε πέλαγος; καὶ κατὰ τοὺς θεατὰς τοῦ θείου δρόμου προφήτας θεοῦ ἢ καὶ ἀποστολικῶς εἰπεῖν πολιτεύσητε γέλωτα, ποιοῦντες ὥς

φησὶν Ἰὼβ τὰς πολυόχλους πόλεις καὶ τὰς τῶν πρακτόρων φωνὰς ἔξου-
θενούμενος, προ δέ γε πάντων καὶ τούτων ἀνώτερον καὶ διὰ πάντων
ὅστις ἂν εἴη ὁ προϋστάμενος πάντων ἔστω κατὰ τὸν βίον παράδειγμα·
μάλιστα δὲ ἐν τῷ μηδὲν κτᾶσθαι ἴδιον· πᾶν | τα γὰρ τὰ ὄντα ἐν τῇ μονῇ
αὐτοῦ ἐστὶ καὶ οὕτω εἰς εὐχὰς καὶ δείσεις, σχολάσαι καὶ τῆς ἐν λόγῳ
διδασκαλίας ἀνθέξασθαι καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν ἐπιστρέφεσθαι
τιμιώτερα ταῦτα ἡγούμενος καὶ ἀμφοτέρῳ καθὼς φησὶν ὁ θεῖος ἀπό-
στολος· διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης· τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ
δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας ὥς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς
καὶ οὕτως διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν φύλαχθήσεται πρὸς τὴν εἰρημέ-
νην δικαιοσύνην καὶ μακαριότητα καὶ τὸ πρὸς πάντας φιλόστοργον ὁμοίως
ἐνδέξειτε πρὸς τοὺς μεγάλους τε καὶ μικροὺς ἀνεχόμενος τῶν ὀλιγοψύχων
τε καὶ ραθυμούντων τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ χρηὶ λέγειν ὅτι καὶ τῶν γογγυ-
ζόντων εἴ τινές εἰσι δυσφορώτεροι πάντων καὶ ἀνύποιστοι οἱ δὲ ὑπομένον-
τες αὐτούς, πολὺν μισθὸν λήψονται καὶ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ γενήσονται·
μετὰ δὲ ταῦτα

σ. 21, 2 ὅτι τοὺς	ὄσους
σ. 21, 13 πεντηκοστοῦ	πεντήκοντα
σ. 21, 16 παρακαταβιβάζειν	παρακαταβάζειν (!)
σ. 21, 18 τούτῳ	τούτων
σ. 21, 25 ἀνάπλεω	ἀνάπλεων
σ. 22, 18 τὸ ἄρτυμα, οἶνον	τὰ ἄρτύματα, οἶον
σ. 22, 21 διαπραττόμενος ἐμφρόνως	ἐμφρόνως διαπραττόμενος
σ. 22, 33 εὐμελῶς	ἐμμελῶς
σ. 22, 34 ὁμόβουλοι	καὶ ὁμόβουλοι
σ. 23, 17 μετὰ	κατὰ
σ. 23, 25 ἀτιμίας	ἀτιμίαν
σ. 24, 14 περιϊσταμένων	παρισταμένως (!)
σ. 24, 25 βεβαίωσιν	βεβαίαν

Κεφ. η' ἐκδ. Petit σ. 24,34 ἀντὶ τοῦ νεοελληνικοῦ τοῦ Petit τὸ χ.
1598 ἔχει τὸ ἐξῆς κείμενον :

καθὼς | παρ' ἡμῶν ἐτυπώθη καὶ μὴ ὑποκρατηθῇτω εἰ μὴ μόνον ἐν
ταῖς τρισὶ τεσσαρακοσταῖς· ἀλλ' οὔτε δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων κρασοβολίων
ἐκάστου ἀδελφοῦ βουλόμεθα ὑποκρατηθῆναι· τρία δὲ φαγία ἐκάστη ἡμέ-
ρα γενέσθαι καὶ προτεθῆναι τοῖς ἀδελφοῖς διοριζόμεθα, εἴ τι ἂν ἡ τοῦ
Θεοῦ οἰκονομήσει πρόνοια, πλὴν ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ, ἥτοι τῇ Κυ-
ριακῇ δαψιλεστέραν διοριζόμεθα γενέσθαι τὴν τράπεζαν· τῇ γὰρ προλα-
βούσῃ ταύτης νυκτὶ ἀγρυπνίαν πεποιηκότες ἔκκοποι εἶεν καὶ πρόσπεινοι·
πρὸς δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς καὶ μετὰ τὴν σωτή-
ριον γέννησιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως τῶν φώτων, τὸ λε-
γόμενον δωδεκαήμερον τέσσαρα ἔστωσαν τὰ βρωμαῖα καὶ τὰ τοῖς ἀδελ-